

WPROWADZENIE

Lata dziewięćdziesiąte XX w. w naszym kraju to okres zmian. Są to przede wszystkim przekształcenia ustrojowe, ale równoległe do transformacji społeczno-politycznych dokonują się szybkie przewartościowania w sferze kultury i świadomości jednostek. Odbijają się one także na kształcie i funkcjonowaniu polskiej rodziny, a tym samym mogą mieć wpływ na procesy międzypokoleniowego przekazu tradycji kulturowej, stanowiące konieczny czynnik podtrzymywania tożsamości kulturowej społeczeństwa. Religia katolicka stanowi integralny składnik kultury społeczeństwa polskiego, a tym samym większości polskich rodzin; dlatego też przekształcenia wzorów religijności wydają się kwestią o istotnym znaczeniu i elementem koniecznym dla zrozumienia całościowego obrazu przemian w międzypokoleniowym przekazywaniu wzorów kulturowych w polskich rodzinach w okresie przechodzenia do demokracji.

Podjęcie zagadnień dotyczących funkcjonowania współczesnej polskiej rodziny, w tym także rodziny górnośląskiej, wydaje się potrzebą chwili. Z jednej bowiem strony w rodzinie, czy na rodzinie, odbijają się wszelkie procesy zachodzące w makrostrukturze społecznej, politycznej, gospodarczej, gdyż podlega ona wpływom zarówno wewnętrznej sytuacji w kraju, jak również zewnętrznym oddziaływaniom kultury społeczeństw krajów wysoko rozwiniętych, a z drugiej strony to właśnie rodzina i jej kondycja ma wpływ na świadomość jednostek oraz na kształt przeobrażeń w skali makrosocjalnej.

Do rozważań nad kwestią międzypokoleniowego przekazu wzorów religijności między pokoleniami w rodzinach wykorzystane zostały badania polskich socjologów, przede wszystkim te z lat dziewięćdziesiątych. Pojęcie wzoru religijności, jako mieszczącego się w kategorii wzorów kulturowych, rozumiane jest przy tym bardzo szeroko. Obok zachowań obejmuje ono także sposoby myślenia i uczucia, czyli wszelkie formy aktywności zewnętrznej i wewnętrznej człowieka pojmowanego w swojej integralności, a podlegające określonym regularnościom, prawidłowościom. Na szczególną uwagę zasługują badania poświęcone dokładnie temu zagadnieniu, które przeprowadzone zostały w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych (1993 r.) przez Zakład Socjologii Wiedzy Uniwersytetu Śląskiego pod kierunkiem

prof. dr. hab. Wojciecha Świątkiewicza. Obejmowały one rodziny pełne, mieszkające na terenie kilku miast Górnego Śląska i posiadające dzieci w wieku szkoły średniej lub pierwszych lat studiów¹.

Analiza międzypokoleniowego przekazu wzorów religijności kolejnych pokoleń w naszym kraju wydaje się szczególnie ciekawa ze względu na odmienną uwarunkowań życia poszczególnych pokoleń: dziadkowie, przeżywający swe lata młodości w okresie wojny lub bezpośrednio po niej, rodzice, których młodość przypadła na lata sześćdziesiąte – siedemdziesiąte i współcześnie żyjące pokolenie dzieci. Każde z tych pokoleń dojrzało w innym ustroju gospodarczym, klimacie politycznym, społecznym i kulturowym. W trakcie ich życia następowały również zmiany stosunku władzy do religii, miejsca religii i pozycji Kościoła w życiu społecznym, a także przeobrażenia w samym Kościele i sposobie jego funkcjonowania w zmieniającej się rzeczywistości.

Zmiany zachodzące w okresie dochodzenia do demokracji mogą odbijać się również na przekazie religijności pomiędzy pokoleniami. Rodzina, stanowiąca dotychczas silny podmiot przekazu wartości religijnych i przeciwstawiana się sterowanej laicyzacji, zostaje obecnie wystawiona na działanie innych procesów, m.in. rosnącej na sile sekularyzacji spontanicznej. Religia i Kościół pozbawiane zostają swej dawnej funkcji wspierania społecznej opozycji wobec systemu totalitarnego. Wpływa to na zmiany w religijności całego społeczeństwa polskiego, zarówno na płaszczyźnie „wiary narodu”, podtrzymywanej niejako w swoim charakterze przez ateizujące wpływy rządów realnego socjalizmu, a także religijności codziennej, która zmienia się, zmierzając w kierunku form spotykanych powszechnie w krajach zachodnioeuropejskich.

¹ Patrz. K. Węgrzyn, *Międzypokoleniowy przekaz wzorów religijności w rodzinie. Badania socjologiczne rodzin wielkomiejskich na Górnym Śląsku*, Katowice 1998 [mps].